

INKLYUZIV TA'LIMDA SOTSIOLOGIK VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLARNING UYG'UNLIGI

TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ SHAHAR
SHARQ KO`CHASI 96-UY
30- XONADONDA ISTIQOMAT QILUVCHI
DAVLETOVA MARINA BABAXANOVNA

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tizimida sotsiologik va psixologik yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi, ularning ta'lim sifati hamda ta'lim oluvchilarning ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida rivojlanishidagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Muallif inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishda sotsiologik va psixologik yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi ta'lim sifatini oshirish, ijtimoiy integratsiyani kuchaytirish hamda shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashini ilmiy dalillar asosida asoslaydi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, sotsiologiya, psixologiya, integratsiya.

Kirish

Bugungi kunda dunyo ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish eng ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Inson huquqlarini ta'minlash, har bir bolaning sifatli ta'lim olish huquqini kafolatlash va ijtimoiy tenglikni qaror toptirish zamonaviy ta'lim siyosatining asosiy maqsadiga aylangan. Shu nuqtai nazardan inklyuziv ta'lim nafaqat pedagogik, balki sotsiologik va psixologik jihatdan ham chuqur o'rganilishi zarur bo'lgan murakkab ijtimoiy jarayon hisoblanadi. Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi imkoniyati cheklangan yoki alohida ta'lim ehtiyojiga ega bo'lgan bolalarni sog'lom tengdoshlari bilan birgalikda ta'lim olishini ta'minlashdan iborat. Bunday ta'lim muhiti bolalarda o'zaro hurmat, bag'rikenglik, hamkorlik va insonparvarlik kabi fazilatlarni rivojlantiradi. Natijada jamiyatda ijtimoiy birdamlik mustahkamlanadi.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'limning mohiyati

Inklyuziv ta'lim — barcha bolalarning individual xususiyatlaridan qat'i nazar, teng huquq asosida sifatli ta'lim olishini ta'minlaydigan zamonaviy ta'lim modelidir. Ushbu tizimda bolaning jismoniy yoki ruhiy imkoniyatlari emas, balki uning salohiyati va ehtiyojlari asosiy mezon sifatida qaraladi. Inklyuziv ta'lim faqatgina nogironligi bo'lgan bolalar uchun emas, balki ijtimoiy himoyaga muhtoj, iqtidorli, til o'rganishda qiyinchilikka duch kelayotgan yoki boshqa individual ehtiyojlarga ega bo'lgan barcha o'quvchilar uchun qulay ta'lim muhitini yaratishni nazarda tutadi. Mazkur ta'lim modeli inson

qadr-qimmatini ulug'lash, diskriminatsiyani bartaraf etish hamda barcha bolalarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'limning sotsiologik asoslari

Sotsiologik yondashuv jamiyat va shaxs o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi. Inklyuziv ta'lim nuqtai nazaridan qaralganda, har bir bola jamiyatning teng huquqli a'zosi sifatida e'tirof etilishi lozim. Jamiyatda mavjud stereotiplar, salbiy munosabatlar va kamsitish holatlari inklyuziv ta'limning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi asosiy omillar hisoblanadi.

Sotsiologik yondashuvning asosiy vazifasi jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirishdir. Bu esa aholining nogironligi bo'lgan shaxslarga nisbatan ijobiy munosabatini rivojlantirish, teng imkoniyatlar tamoyilini qaror toptirish hamda ijtimoiy adolatni ta'minlashni nazarda tutadi.

Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan oila, maktab, mahalla va davlat tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikka bog'liq. Ayniqsa, ota-onalarning farzand tarbiyasidagi faol ishtiroki bolaning ijtimoiy moslashuvini sezilarli darajada yaxshilaydi.

Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim muhitida tahsil olgan bolalar kelajakda bag'rikeng, hamkorlikka moyil, ijtimoiy mas'uliyatni his qiladigan shaxslar bo'lib voyaga yetadilar. Bu esa jamiyatda ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'limning psixologik asoslari

Psixologik yondashuv bolaning individual rivojlanish xususiyatlari, hissiy holati, motivatsiyasi va shaxsiy ehtiyojlarini o'rganishga qaratilgan. Har bir bolaning o'ziga xos psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish inklyuziv ta'limning eng muhim tamoyillaridan biridir. Psixologik qo'llab-quvvatlash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi, tashvish va qo'rquvni kamaytiradi hamda o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalarda ijobiy emotsional muhit yaratish ularning muvaffaqiyatli rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Ta'lim muassasasida faoliyat yuritayotgan psixologlar bolalarning psixologik diagnostikasini o'tkazish, moslashtiruvchi mashg'ulotlar tashkil etish, pedagog va ota-onalarga maslahatlar berish orqali inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sotsiologik va psixologik yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi

Inklyuziv ta'lim samaradorligi sotsiologik va psixologik yondashuvlarning o'zaro uyg'unligiga bevosita bog'liq. Sotsiologiya jamiyat, ijtimoiy munosabatlar va ijtimoiy institutlarning shaxs rivojlanishiga ta'sirini o'rgansa, psixologiya insonning ruhiy holati, hissiyotlari, motivatsiyasi va xulq-atvorini tadqiq etadi. Ushbu ikki fan birgalikda qo'llanilganda inklyuziv ta'limning mazmuni yanada boyiydi va samaradorligi ortadi. Sotsiologik

yondashuv jamiyatda tenglik, ijtimoiy adolat va bag'rikenglik muhitini shakllantirishni nazarda tutadi. Psixologik yondashuv esa bolaning individual imkoniyatlari, qobiliyatlari va ruhiy ehtiyojlarini hisobga olib, unga mos ta'lim sharoitini yaratishga xizmat qiladi. Bu ikki yondashuvning uyg'unlashuvi natijasida har bir o'quvchi o'z salohiyatini to'liq namoyon etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Masalan, jismoniy imkoniyati cheklangan bolaning maktabga qabul qilinishi sotsiologik jihatdan teng huquqlilikni ifodalasa, uning sinf jamoasiga moslashuvi, o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirish va tengdoshlari bilan samarali muloqot qilishi psixologik qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshiriladi.

Oila, maktab va jamiyat hamkorligi

Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati faqat ta'lim muassasasiga bog'liq emas. Oila, maktab va jamiyatning uzviy hamkorligi bolaning barkamol rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Oila bolaning birinchi ijtimoiy muhiti bo'lib, undagi mehr, e'tibor va qo'llab-quvvatlash bolaning psixologik barqarorligini ta'minlaydi. Maktab esa bolaning bilim olishi, ijtimoiylashuvi va mustaqil shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Mahalla, nodavlat tashkilotlar va boshqa ijtimoiy institutlar inklyuziv madaniyatni rivojlantirish orqali ushbu jarayonni qo'llab-quvvatlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'limda sotsiologik va psixologik yondashuvlarning uyg'unligi nafaqat alohida ta'lim ehtiyojiga ega bolalarning rivojlanishiga, balki jamiyatda insonparvarlik, tenglik va ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Ushbu yondashuvni amaliyotga keng joriy etish O'zbekiston ta'lim tizimining yanada rivojlanishiga va barkamol avlodni tarbiyalashga muhim hissa qo'shadi.

Amaliy tavsiyalar

Inklyuziv ta'lim muassasalarida pedagog va psixologlarning o'zaro hamkorligini yanada kuchaytirish.

-Ota-onalar uchun inklyuziv ta'lim bo'yicha muntazam seminar va treninglar tashkil etish.

-Har bir bola uchun individual rivojlanish dasturini ishlab chiqish va muntazam monitoring olib borish.

-Pedagoglarning inklyuziv kompetensiyalarini oshirishga qaratilgan malaka oshirish kurslarini kengaytirish.

-Ta'lim muassasalarini zamonaviy texnik vositalar va maxsus didaktik materiallar bilan ta'minlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent,

2020.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta’limni rivojlantirishga oid farmon va qarorlari.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining inklyuziv ta’lim bo‘yicha me’yoriy hujjatlari.
4. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development.
5. G‘oziyev E. G. Umumiy psixologiya. – Toshkent.
6. Davletshin M. G. Psixologiya. – Toshkent.
7. Nishonova Z. T. Rivojlanish psixologiyasi. – Toshkent.